

TOPLUMSAL BARIŞ VE KÜRTÇE DİL EĞİTİMİ ÜZERİNE

RONAYI ÖNEN İLE SÖYLEŞİ

Söyleşi: Ayça Günaydın, Esra Aşan

Ekim 2009, İstanbul

Kadınların dilsizleştirilmeleri ve toplumsal değişim adına üzerlerinde uygulanan eğitim politikaları anadil sorununun aynı zamanda bir kadın sorunu olduğunu da gözler önüne seriyor. Değişmesi beklenen Kürtler mi, yoksa kamusal alanın vatandaşların ihtiyacına göre yeniden şekillenmesi mi gerekiyor? İstanbul Kürt Enstitüsü'nde Kürtçe eğitmenliği yapan ve aynı zamanda Bilgi Üniversitesi'nde seçmeli Kürtçe dil dersi veren Ronayi Önen ile Kürtçe dil eğitimi, anadilde eğitim, resmi dil politikasının kadınların yaşantısına etkileri ve toplumsal barışın inşasında ötekinin dilini öğrenmenin nasıl bir anlam ifade ettiği üzerine konuştuk. Ronayi, Kürtçe dil eğitimi vermenin okuma-yazma eğitimi vermekten öte, bir halkın kendi diliyle barışması gibi toplumsal bir gerçekliğe hizmet ettiğini kendi deneyimlerinden yola çıkarak aktarıyor ve ekliyor: Birbirimizi anlamamız için birbirimizin dilini konuşuyor olmamız gerekir.

Öncelikle bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Ben İngilizce öğretmeniyim. Eğitim fakültesi mezunuyum ve yaklaşık beş yıldır İstanbul Kürt Enstitüsü'nde aktivist olarak çalışıyorum. Başlangıçta enstitüde Kürtçe Öğretmeni Yetiştirme Programı'na katıldım, o programdan sonra da Kürtçe ders vermeye başladım. Bir yandan da enstitünün Kürtçe dili üzerine yaptığı çeşitli çalışmalarda yer aldım.

Kürtçeyi annemden öğrendim. Ailem Mardinli ve Kürtçe konuşan bir aile. Dili annemizden öğreniyoruz ama tabii okuma-yazma farklı bir şey. O konuda ağabeylerimin etkisi oldu. Ailede Kürtçeyle ilgilenen kişiler olduğu için onlardan etkilendim. Dilimi geliştirmemde enstitüdeki çalışmalarım etkili oldu. Sonra Kürtçe dil eğitimine başladım. İngilizce öğretmenliğimin de avantajı oldu.

Ne zamandır Kürtçe ders veriyorsunuz?

İlk Kürtçe öğretmenliğine bir grup Kürt çocuğuyla dört yıl önce başladım. Mezopotamya Kültür Merkezi'nde bir çocuk çalışması vardı. Daha çok Dolapdere ve civarında yaşayan çocuklarla yapılan bir çalışmaydı. Sadece dil dersi değil, aynı zamanda müzik, resim dersleri de veriliyordu. Ben de Kürt çocuklarına Kürtçe dersi veriyordum. Tam olarak Kürtçe

öğretiyordum diyemem çünkü tamamının anadili Kürtçe idi. Benim yaptığım, daha çok onları dilleriyle barıştırmaktı. Dil öğretmekten çok onların dilleriyle barışık yaşayabilmelerini sağlayabilmek üzerinden çeşitli çalışmalar yürüttük. O dönem çok zorlandığım dönemlerden biri aslında. Çok farklı reaksiyonlar aldığım, çok sevdiğim ya da üzüldüğüm anlar oldu. Tam resmi olmasa da çocuklar orayı bir çeşit resmi kurum gibi görüyorlar ve ilk kez resmi bir kurum olarak gördükleri bir yerde onlarla Kürtçe konuşulması bir yandan hoşlarına gidiyor; farklı bir şey çünkü. “Keşke okulda da sizin gibiler olsa, bizimle Kürtçe konuşsalar” diyorlardı. Böyle seven ve sevinerek gelen bir grup vardı. Bir yandan da Kürtçeyi günlük hayatında bir sorun olarak gören bir grup vardı; çünkü sokakta yaşadıkları dışlanmışlıkların veya eğitimde yaşadıkları başarısızlıkların sebebini anadili, evde konuşulan dil olarak görüyor ve o dili reddediyorlardı. Kürtçe öğrenmek istemiyor, ne işe yarayacağını düşünüyor ya da direkt reddediyorlardı. O dönem bu meselenin çocuklar üzerinde yarattığı tahribatı –zaten çocukluğumdan kalan kendi yaşanmışlıklarım da var- bir yetişkin, bir eğitimci olarak yakından gözlemlene şansını yakaladım. Onun dışında geçen sene Bilgi Üniversitesi’nde seçmeli ders olarak ilk defa bir üniversitede Kürtçe ders verilmeye başlandı. Orada ders vermeye başladım. Bir dönem bitti. Şimdi bu yıl yine Bilgi’de ders vermeye devam ediyorum.

Üniversitede derslerinize ilgi nasıl?

Dedim ya çocuklarla çalışırken üzüldüğüm ve mutlu olduğum dönemler oldu. Bilgi’de de ilk gün derse gittim. Herkes oldukça heyecanlı ve coşkuluymuş ama bir yandan da öğrencilerin gözünden hüznü de hissediyordum. Çünkü aynı duyguyu ben de yaşıyorum. Bir yandan bu bir ilk diyorsunuz. Kürtçe yıllarca resmi kurumlarda reddedilmiş ama şimdi bir üniversitede ders verilmeye başlanmış. İlk olmanın belki biraz sevinci var ama aynı zamanda da o gençler şunu da düşünüyor: “Ben anadilimi neden üniversitede öğrenmek zorunda kaldım?” Üniversitede anadilini öğreneceğin bir ders olarak seçmek zorunda kalmanın hüznü de var. Aynı şeyi ben de yaşadım. İlk gün zaten bu tecrübeleri konuşarak geçirdik. Ve hemen hemen herkeste bir yandan sevinç bir yandan da burukluk vardı. Ama iyi geçti, katılım iyiydi. Sadece Kürtler de ilgi göstermedi. Ermeni öğrencilerim, Arap öğrencilerim, Türk öğrencilerim de var. Onlar da başka bir açıdan bakmaya çalışıyor. “Empati kurabilir miyiz?”, “Bu sayede üzerimizdeki sorumluluğu yerine getirebilir miyiz?” diyerek yaklaşıyorlar. Sosyoloji okuyan öğrencilerim Kürtçe öğrenmeyi bu ülkede sosyolog olmanın gerektirdiği bir şey olarak görüyorlar mesela.

Yönetimin, dersin içeriğine ya da işleyişine yönelik yaklaşımı nasıl?

Ortada bir model olmadığı için fazla müdahale edemiyorlar. Bu ders, Fen-Edebiyat Fakültesi’nin bünyesinde açıldı. Müfredatı tamamen bana bıraktılar. Dil öğretmeni olmamdan kaynaklanan bir güven de oluştu. Herhangi bir müdahale söz konusu olmadı yani.

Çocuklarla çalışırken “ilk yaptığım onları Kürtçeyle barıştırmak oluyor” diye belirttiniz. Bunu biraz açabilir misiniz?

Çocuklar altı yaşına kadar anadilleriyle iletişim kuruyorlar. Kafalarında oluşan kavramlar, şemalar, her şey anadilleri üzerinden şekilleniyor. Ve birdenbire hiç bilmedikleri bir dille karşı karşıya kalıyorlar. Bu aslında ciddi bir başarısızlık sebebi. Çünkü öğrendikleri kavramları ve şemaları bu yeni dile aktarmaları çok uzun zaman alıyor. Yani o zamanı geçirip de başarıya ulaşan Kürt çocuklarının sayısı çok az. Bunu başaramadan vazgeçen, pes eden Kürt çocukları var. Bu da tabii bir travma yaratıyor. Çocuklarla çalışmaya Kürtçe okuma-yazmayı öğretirim diyerek başladım; fakat sonra rolümün başka bir şey olduğunu, önce çocukların dilleriyle barışmalarını sağlamam gerektiğini fark ettim. Çok farklı bir çalışmaya evrildi.

Dün akşam *İki Dil Bir Bavul* filminin galası vardı. Bu konu filmde gerçekçi ve doğal bir şekilde verilmiş. Çocukların bilmedikleri bir dilde konuşan bir öğretmenle karşı karşıya gelip nasıl bocaladıkları, nasıl bir süreç yaşadıkları güzel bir şekilde anlatılmış. Yani o çalışmada benim rolüm de çocukların dilleriyle barışmalarını sağlamak oldu.

Karşılaşılan bu toplumsal durumla başa çıkmaya, Kürtlerin Kürtçeyle barışmasını sağlamaya yönelik kurumsal çalışmalar var mı? Enstitü'nün bu konuda geliştirdiği kurumsal politikalar neler?

Kürt halkı yıllardır siyasal bir mücadele veriyor ve o mücadeleye kapılmış durumda. Dilin önemi, dilin yarattığı sorunlar son yıllarda fark edildi ve dilin üzerine çalışılmaya başlandı. Bu çalışmalar uzun süre arka planda yani siyasal mücadelenin geri planında kaldı. Dil üzerine yapılan çalışmalar çok yeni. Son yıllarda halkın diliyle barışmasına yönelik bir dil hareketi başladı: TZP Kurdî yani Kürt Eğitim ve Dil Hareketi. Bu harekete Dil ve Eğitim Seferberliği diyebiliriz. Bu hareket son bir kaç yıldır özellikle Kürt şehirlerinde yürütülüyor ama Kürtlerin yaşadığı Batı şehirlerinde de çalışmalar yürütülüyor. Bu aslında, halkın diline sahip çıkması yönünde yürütülen bir aktivist hareketi.

Yapılan çalışmalardan bahsedebilir misiniz?

Mahalle çalışmaları yürütülüyor, dil ve eğitim konulu çeşitli söyleşiler, etkinlikler yapılıyor. Dönem dönem anadilde eğitim için eylemler yapılıyor. Dil dersleri veriliyor. Okuma-yazma bilmeyen kadınlarla Kürtçeden başlayarak, Kürtçeyi kullanarak okuma-yazma çalışmaları yürütülüyor. Daha önce bahsettiğim gibi çocuklarla çalışmalar yapılıyor.

Bu çalışmaların yeni başladığını belirtiyorsunuz ve uzun vadedeki sonuçları şu an bilinmiyor olabilir; ama kısa vadede yaptığınız çalışmalardan ne gibi sonuçlar almaya başladınız?

Öncelikle Kürt ailelerinin büyük şehirler başta olmak üzere, ana dillilerinden uzaklaştığı görülüyor. Özellikle son yirmi yılı kapsayan bir sürede böyle bir tespit yapmak mümkün. Bu konuda ters yönde bir ivme olduğuna dair geri dönüşler yapılıyor. Yine Kürtçe konuşulmaya başlanıyor, yine aileler çocuklarıyla Kürtçe konuşuyorlar. Kürtçe etkinliklere, tiyatro oyunlarına, seminerlere, panellere katılıyorlar; yani halkın diliyle barışması ve diline sahip çıkması anlamında küçük de olsa bir ivme kat edildiği söylenebilir.

Bugünkü siyasal iklimden konuşacak olursak, son dönemdeki açılım tartışmalarında anadilde eğitim ve kültürel haklar üzerinde duruluyor. Bu tartışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kürt sorununu siyasal haklardan bağımsız kültürel haklar boyutuna indirgemek, sorunu çok eksik görmek, soruna küçük bir noktadan yaklaşmak demek. Sonuçta Kürt sorunu siyasal bir sorun ve Kürt halkının sadece dil ya da kültürünü yaşaması sorunu değil, temel olarak siyasal haklar sorunu var. Dolayısıyla kültürel haklar çerçevesinde bu soruna çözüm bulmanın mümkün olmadığını ve bunun dar bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum. Bireysel haklardan bahsediliyor ama kolektif haklardan söz edilmiyor. Dolayısıyla ben bu son açılım sürecini, sadece iyimser bir yaklaşımla, Kürt sorunun çözümünde temeli oluşturabilecek tartışmalara yol açabilecek bir zemin olarak görüyorum. Kürt sorununu tartışmak bir tabuydu ama bu süreçte pek çok çevre dönüp tartışmaya da başladı az çok. Yani bu süreç tartışma zemini açacak, belki daha sonraki kazanımlar için bir ilk adım olacak.

Bazı üniversitelerde Kürtçe seçmeli ders olarak ya da “yaşayan diller” kategorisi altında öğretilmeye başlandı. 2000’li yılların başında AB süreciyle beraber Kürtçe kurslara izin verilmişti. Bu adımları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Mardin Artuklu Üniversitesi’nde “yaşayan diller” statüsü altında ancak izin verdiler. Kürtçeyi yaşayan diller statüsüne koymak, korunmaya muhtaç bir grup insanın konuştuğu bir dil statüsü vermek anlamına geliyor. Bu da Kürt halkı için reddetmek kadar olmasa da yine onur kırıcı. Kürtçeyi korunmaya muhtaç bir dil olarak görmek Kürt halkının taleplerini karşılayacak bir şey değil. Sonuçta Kürtçe, Kürt halkının yaşadığı coğrafyada milyonlarca insan tarafından kullanılan bir dil. Buna böyle yaklaşmak ve Kürtçeyi asli dillerden bir tanesi olarak görmek gerekir. Kürtçeyi “yaşayan diller” statüsüne koyduğunuzda, dili asıl unsurlardan biri olmaktan çıkarıp marjinalleştiriyorsunuz. Nasıl ki bugüne kadar yok saymak onur kırıcıydı, bu statüye koymak da benzer bir durum yaratıyor. Kürt çevrelerinin genel yaklaşımı bu şekilde. Mardin’de Artuklu Üniversitesi’nde “yaşayan diller” kategorisinde açılması çok coşkuyla karşılanan bir şey olmadı. Bu tabii şuna benziyor: Bir dönem Avrupa Birliği uyum sürecinde Kürtçe kurslar açıldı. Yıllardır yasaklı psikolojisiyle, önce olumlu

bir şey mi acaba diye bir reaksiyon geldi. Fakat daha derin düşünüldüğünde ise dünyanın hiçbir yerinde, bir bölgede yaşayan asli unsur bir halkın dilini, anadilini kurslarda öğrendiği görülmemiştir. Anadil temel siyasal haklardan biri. O halklar açısından temel, yasal, siyasal haklardan birisidir. Dolayısıyla Kürtçe kursların açılması içi boşaltılmış bir uygulama, bir anlamsızlaştırma politikasıydı. Kurslarda yabancı dil öğrenirsin. Ya da Türkler, Ermeniler vs. kurslarda Kürtçe öğrenebilir. O zaman öğrenilen bir dil olur; fakat dediğim gibi o da aynı politikanın, aynı anlamsızlaştırma ve marjinalleştirme politikasının bir yansımasıydı. Zaten çok da işe yaramadı.

O dönem yine 45 dakikalık “çokdilli yayın”a izin verilmesi ve sonrasında TRT ŞEŞ’in açılması gelişmeleri yaşandı. Bu düzenlemelerin Kürt dilinin duyulmasına, yayılmasına ne gibi katkıları oluyor?

Yayın olarak sonuçta Kürtlerin seyrettiği, takip ettiği, dışarıdan da olsa yayın yapan özel kanallar vardı. Yeni düzenlemeler de yine aynı politikanın bir ürünü. Sonuçta gerekli anayasal, yasal değişiklikleri yapmıyorsunuz, yasal olarak böyle bir güvence vermiyorsunuz, dönemin koşullarına uyacak bir şekilde bunu sunuyorsunuz. Bir iktidar değiştiğinde, başka bir iktidar geldiğinde geri alınabilecek bir olay. Konjonktüre uygun olarak değişebilecek durumlar bunlar. Yasal olarak böyle bir güvence veya siyasal hak getirmediğiniz sürece dönemin koşullarına uygun olarak değiştirilebilecek şeyler. Ve bir takım yasal düzenlemeler yapılmayınca da bir ayağı havada kalıyor yapılan işin. Özel kanallara bir takım baskılar yapılıyor, özel kanallar açılmıyor; Kürtçe yayın yapan yerel kanallara baskı uygulanıyor. Sadece devlet eliyle “yaparsam ben yaparım” anlayışıyla bir şeyler yapılıyor.

Son dönemde bazı TV dizilerinde de Kürtçe konuşulmaya başlandı ya da bazı dizilerin jenerik müziği Kürtçe-Türkçe olarak veriliyor.

Yirmi yıl öncesine göre, seksen dönemine göre değerlendirdiğimizde, o dönemde bir dizide Kürtçe bir kelime duymak, Kürtçeden bahsetmek bu kadar sorunken, bu hale gelmek bir yandan insana umut veren bir şey. Bu başka bir evreye dönüştürülebilir mi? Diğer yandan da “bu ülkede Kürtçe yasaklı bir dil değil ki!” söylemini kurmak için de bu gelişmeler kullanılabilir diye düşünüyorsunuz. Yani bu amaçla da çok rahat kullanılabilir. Dizilerde Kürtçe konuşuluyor, devletin bir kanalı Kürtçe yayın yapıyor. Temel hakları bir şekilde geri plana itip yani onları yok sayıp, “bu ülkede Kürtçe diye bir sorun yok”a getirilebilecek bir şey bu. Aslında kursları, yaşayan diller uygulamasını, televizyon dizilerinde Kürtçenin kullanımını vs. daha çok bilinçli bir politikanın ürünü olarak düşünüyorum.

Bunun önüne geçmek ya da bu konudaki uygulamaları daha görünür kılmak için neler yapılabilir?

Sonuçta Kürt siyasal aktörleri ya da Kürtlerin siyasal temsilcileri siyasal haklar talebinde bulunuyor. Özerk yönetimler, yerel yönetimlerin siyasal gücünün güçlendirilmesi, anayasal güvence gibi; yani ufak tefek reformlar yerine bu işi çözebilecek daha köklü değişimler talep ediliyor. Sonuçta en köklü değişim talebi anayasal değişiklik, anayasal güvencedir. Bu konuda ayrıca yerel inisiyatifler çok önemli. Yerel inisiyatifler güçlenirse o yörenin ihtiyaçlarına göre çeşitli yöntemler geliştirebilir.

İki-üç yıldan beri başlayan bir dil hareketinden söz ettiniz. Siyasi bir hak olarak bunun devletten talep edilmesi ve sağlanması için baskı gücünün oluşturulması gerektiğini düşünüyorsunuz. Ancak anadil eğitimi sadece devlete havale etmemek gerektiği fikrindeyim.

Zaten onun farkına varıldı. Siyasi mücadele ya da aktif mücadele zamanında birtakım şeyler geri plana itildi. Sonuçta çok ciddi çatışmalardan, ağır mücadele dönemlerinden geçildi ve birtakım konular geri planda kalabildi. Aslında dil hareketi tam da bunun üzerine çıkan bir hareketti. Yani siyasal haklar mücadelesi verirken bir yandan da esas şeyleri bir kenara bırakmamak gerektiği fikri üzerinden çıktı. Tabii ki devlet güvencesinde olması gereken ya da siyasal haklar çerçevesinde olması gereken şeyler var; ama bir yandan da Kürt halkı içerisinde bu şekilde bir hareket geliyor. Bu yerel inisiyatiflerin güçlendirilmesinin alt zeminini de oluşturacak bir şey.

Müfredatın oluşturulması, dilin öğretilmesi üzerine yaptığınız çalışmalarda, Kürtçe eğitimin gelişkin olduğu Irak'taki ya da çokdilli eğitim veren ülkelerdeki modellerden faydalanıyor musunuz?

Buradaki Kürt dili hareketi Irak'ta yapılan çalışmalardan da beslenmeye çalışıyor ya da model olarak faydalanılması söz konusu. Yüzümüzü oraya dönmemiz doğal; çünkü onlar bu konuda daha çok deneyim sahibiler.

Başka ülkelerde uygulanan modeller çeşitli çalışmalara konu olmakta. Örneğin Eğitim-Sen, 30-31 Mayıs 2009 tarihlerinde Ankara'da "Ana Dili Sempozyumu" düzenledi. Bu sempozyuma TZP aktivistleri de katıldı. Sempozyumda üç ana başlık tartışıldı. Bunlardan ilki; çokdilli ülkelerde anadil eğitimi ve anadilinde eğitim deneyimleridir. ABD, Rusya, İspanya, Almanya ve Hollanda gibi dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen eğitimciler ve uzmanlar kendi ülkelerindeki anadil eğitimi ve anadilde eğitim uygulamalarından örnekler sundular. Sempozyumda tartışılan diğer bir başlık; uluslararası hukuk ve dil hakları çerçevesidir. Konuşmacılar, anadilinde eğitim konusunda Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği düzenlemelerini değerlendirdiler. Sempozyumda son olarak, Türkiye'de yaşayan Kürt, Çerkez, Laz ve Ermeni topluluklarından konuşmacılar kendi cemaatlerindeki "anadilinde eğitim" tartışmalarını aktarmışlardır. Ortak görüş, çokdillilik ile çokkültürlülüğün birbirinden

ayrı düşünülemezdir. Çokkültürlülüğü savunmanın çokdilliliği de savunmakla gerçekleşeceği, bu nedenle çokdilliliği engelleyici bir yaklaşımın kabul edilemeyeceği ileri sürülmüştür. Bu sempozyumda sorunun teknik kısmının henüz tartışılmaya başlanmadığı ve eğitim bilimleri alanında bu tarz çalışmaların yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Bir yanda dilin öğretilmesi gibi bir durum var, diğer yanda ise tüm eğitimin Kürtçe yapılması. Özellikle eğitimin Kürtçe yapılması noktasında, bu durum müfredat değişimini de beraberinde getirecektir.

Anadil eğitimi ve anadilde eğitim çok farklı sosyal, siyasal koşulların işaretleri. Çok farklı yerde duruyor ikisi. Anadilde eğitim, öğrencinin tüm dersleri anadilinde işlediği bir eğitim sistemini tarif etmektedir. Anadil eğitimi ise dersler egemen dilde işlenirken, bir yandan anadilinin de bir dil dersi olarak verildiği bir sistemi anlatır. Anadil eğitimi dediğimizde bir siyasi birim içerisindeki göçmenler ya da mültecilerden oluşan azınlıkların dillerini öğrenme hakkı gibi bir yere gidiyoruz. Bu konuda en iyi model İsveç modeli. Orada bir okulda aynı etnik gruptan üç-dört kişi talepte bulunursa onlar için dil eğitimi, dillerini öğrenme fırsatı sunuluyor. Anadil eğitimi devlet güvencesinde, temel bir insani hak olarak veriliyor. Dil eğitimi zorunlu değil tercihe bağlı olarak sunuluyor. Çocuklar eğer kendi dillerini bilirlerse diğer dillere geçiş yapmalarının daha kolay olduğu ve okulda daha başarılı oldukları yönünde araştırma sonuçları bulunuyor. Özellikle azınlıkların çok olduğu ülkelerde bu tarz araştırmaların ardından çokdilli eğitim uygulamaları başladı.

Oysa anadilde eğitim, bir coğrafyada yaşayan asli halkların kendi anadillerinde eğitim almaları, kendi olağan durumları aslında. Türkiye’de mesela Rum okulları var, Ermeni okulları var anadilde eğitim hakkına sahip. Gerçi onların da çok ciddi sorunları var. Örneğin Ermeni okullarını ele aldığınızda, Ermenice eğitim var ama üniversitelerde Ermenice eğitim formasyonuna sahip kişiler yetiştirecek bölümler yok. Ortada kısmi bir hak var ama beraberinde çok ciddi sıkıntılar da yaşanıyor.

Kürtçe eğitim verecek kişilerin yetiştirilmesi Kürt enstitülerinin çalışmalarıyla mı sağlanıyor?

TZP dil hareketi özellikle eğitmen yetiştirmeye çalışıyor. Bir yandan mahalle çalışmaları, seminerler, paneller yaparken bir yandan eğitim veriyorlar. Kürtçe ders veriyorlar. Dersler herkese açık ama özellikle eğitmen yetiştirilmesine önem veriyorlar. Örneğin İstanbul Kürt Enstitüsü’nde her yıl öğretmen yetiştirme programları açılıyor. Hem Kürtçe öğretiliyor hem de bir şekilde eğitim formasyonu verilmeye çalışılıyor.

Eğitmen olacak kişiler nasıl bir eğitimden geçiyor?

Genelde dört-beş aylık bir süreç oluyor. O programa alınabilmek için Kürtçeyi iyi bilmek gerekiyor. Yeniden Kürtçe öğretilmiyor o programda. O zamana kadar Kürtçe bir şekilde öğretilmiş ya da o kişi zaten Kürtçeyi iyi biliyor oluyor. Kürtçenin dil yapısı, grameri, Kürtçeye ilgili genel bilgiler veriliyor. Dil yapısı üzerinde özellikle duruluyor. Bunun yanı sıra formasyon dersleri veriliyor. Tabii elimizde formasyon konusunda uzmanlar yok. Bizim gibi eğitim formasyonuna sahip kişiler bu eğitimi veriyor. Kürt coğrafyası, tarihi üzerinden çeşitli dersler veriliyor. Dilin bir parçası olduğu için edebiyat dersleri veriliyor. Bu şekilde çok programlı bir eğitimden geçiliyor eğitimci olmak için.

Nasıl bir pedagojik yaklaşımla hareket ediliyor? Örneğin; milli eğitim sisteminin milliyetçi, ırkçı ve cinsiyetçi bir yaklaşımının olduğu vurgulanır ve demokratikleştirici bir eğitim sistemi olmadığı yönünde pek çok eleştiri söz konusudur. Enstitünün bu konuda nasıl bir yaklaşımı bulunuyor?

Bu konuda Kürt Enstitüsü çok hassas. Ben aynı zamanda dil derslerinde, dil kurslarında kullanılabilecek bir kitap çalışmasında yer alıyorum. Üç kitaplık bir set hazırlıyoruz. Kitaplar bir standardizasyona gitme ihtiyacından doğdu. Herkes elindeki imkânlarla ders veriyordu. Birkaç kaynak vardı ama onlar da başlangıçtan üst seviyeye kadar yetebilecek kitaplar değildi. Bu kitaplar tam da bu noktadan ortaya çıktı. Ve bu kitaplarda, çok ciddi olarak cinsiyetçilik olmaması konusunda, ırkçılık olmaması konusunda özen gösteriyoruz. Çokkültürlülüğün vurgulanması konusunda hassasız. Özellikle eğitimci yetiştirilen program için de bu konuda bir duyarlılık oluşturuluyor.

Eğitimcilerin ortak bir yöntem izlemesi ve ders kitaplarında bir standart oluşturulurken, Kürtçenin farklı lehçelerinin eğitimi konusunda nasıl bir çalışma yürütülüyor?

Türkiye’de temel olarak kullanılan Kurmanci lehçesi ve Zazaca lehçesi. Bizim çalışmalarımız da hem Kurmanci hem de Zazaca üzerinden yürütülüyor. Fakat Kurmanci, Türkiye Kürtlerinin daha çok kullandığı bir lehçe. Dönem dönem onun ağır bastığı oluyor. Ancak özel olarak bu konu üzerinde duruluyor. Ötekileştirme olmaması açısından iki lehçeyle de ortak çalışmalar yürütülüyor. Merkezlerde iki lehçeyle de çalışmalar, araştırmalar yapılıyor ve ders verirken de özellikle merkezlerde, ikisi için de eğitim sınıfları açılıyor. Ancak her yerde buna imkân olmuyor. Mesela Zazaların çok yoğun olmadığı bir yerde Zazaca eğitmeni de çıkaramıyorsun. Tabii bazen Kurmanci için daha fazla talep olabiliyor ve diğeri daha gölgede kalabiliyor. Ama her iki lehçeyle çalışmalar yürütmek oldukça önemli. Mesela bu yaz Kurmanci dersi veren eğitimcilerin Zazacayı da biliyor olması ve gerektiği yerde o dersi de verebilecek seviyede kendini geliştirmesi kararı alındı.

TZP çalışmalarına katılım nasıl? Çalışmaları örgütleyecek yeterli sayıda aktivist var mı? Üniversiteler ya da akademisyenler, TZP çalışmalarıyla destek ilişkisi kurabiliyor mu?

Açıkçası üniversitelerle çok fazla iletişim söz konusu olmuyor. Dönem dönem seminer vermek istiyoruz ama dil konusunda ya da eğitim konusunda alanlarında uzman kişilerden çok da fazla cevap alamıyoruz. Daha çok Kürt eğitimcilerinin bir araya gelerek oluşturduğu çabalar var. Profesyonel kadro oluşturabilmek için maddi imkân, çok ciddi bir sorun haline geliyor. Aktif profesyonel sayısı çok az. Bir şekilde herkes bir yandan da geçimini sağlamak için başka işler yapıyor. Çalışmalar daha çok gönüllülük esası üzerinden yürüyor. Onlarca Kürtçe ders veren gönüllü öğretmen mevcut. Hem İstanbul'da hem Diyarbakır'da, Van'da ve pek çok yerde tamamen gönüllü çalışma yürütülüyor. Bu, beraberinde bir sirkülasyon getirebiliyor. Kadro açısından bir sıkıntı yaratabiliyor. Yine de İstanbul'da az da olsa şu an enstitüye bağlı, ders verebilecek konumda olan en az 40-50 eğitimci var. Bölgede bu sayı daha çok. Diyarbakır'da sayı 100'ü buluyor. Hemen hemen her şehirde çalışmalar yürütülüyor.

Türkiye'nin bütün şehirlerinde ders veren Kürtçe öğretmenleri, bu yaz Diyarbakır'da toplandık. Bu şekilde organik bir bağ da mevcut. Herkes kendi başına hareket etmiyor. Bu daha çok sistemli bir çalışmanın sonucu. Önceki yaz bu toplantıların ilki yapıldı ve yaklaşık 300 eğitimci bir araya geldi. Orada daha çok tecrübelerin paylaşılması, ders verirken yaşanan sıkıntılar, bir yandan sadece ders vermek de değil, halkın diliyle olan barışıklığını sağlamak konusunda deneyimler konuşuldu. Toplantılar, daha çok yaşanan tecrübelerin paylaşımı, ne yapılabilirin konuşulması üzerinden şekillenen toplantılardı. Hangi yöntemlerin uygulanacağına dair çeşitli kararlar da alınıyor o toplantılarda. Bu paylaşımların yapılıyor olması önemli ve senin gibi başkalarının da bu işi yapıyor olduğunu görmek güzel.

Anadil sorunu bir kadın sorunu olarak da önem kazanıyor. Bir yandan dilin taşıyıcısı ya da aktarıcısı olarak kadınların önemli bir pozisyonu var, diğer yandan da kadınlar üzerinden çeşitli dil politikaları, eğitim politikaları uygulanıyor. Haydi Kızlar Okula, Kardelenler gibi pek çok eğitim kampanyası yürütülüyor. Siz bu kampanyaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu kampanyaları asimilasyon politikasının bir parçası olarak görüyoruz. Yani sonuçta dil daha çok kadın üzerinden aktarımı yapılan bir şey. Bu yüzden de devlet kadınları asimilasyon politikasında önemli bir yere koydu ve bu konuda da çeşitli çalışmalar başlattı. Bütün bu kampanyalar asimilasyon politikalarının devamı ve bir parçası; fakat bu bizim için aslında çok ciddi de bir çelişki. Kadının siyasal ve sosyal alanda yer almasını isterken bir yandan da kadın üzerinden yürütülen politikaların farkındasınız. Bir yandan bunları reddederken,

kadının şu anda eğitim hakkı olmamasından dolayı, eğitimsizlikten kaynaklı siyasal ve sosyal yaşamın dışına itilmesi gerçeğinin farkındasınız; ama diğer yandan bunu bir politika olarak görüyorsunuz ve eleştirmek zorundasınız. Bir şekilde karşı durmak zorundasınız. Bizim için çelişki, anadilde eğitim hakkının yakıcılığı tam da buradan çok önem kazanıyor.

Anadili Kürtçe olan kadınlar kamusal hayatta ne gibi sorunlarla karşılaşılıyorlar?

Sosyal ve siyasal hayata katılım konusunda dil problemi çok yoğun yaşanıyor. Zaten kadın olarak sosyal ve siyasal alandan dışlanmışlık söz konusu ve bir de üzerine dil problemi ekleniyor. Sonuçta kendini en iyi anadilinde ifade edebilecekken kamusal alana çıktığında başka bir dille karşı karşıya kalıyor ve bu dille kendini ifade etmesi gerekiyor. Bu, kadın için ikinci bir mücadele alanı oluşturuyor. O dışlanmışlığın katlanması anlamına geliyor.

Bir de değişim kadından bekleniyor. Kamusal alana ancak Türkçeyi öğrenerek girebilirsin deniliyor.

Eğitim almış kadınlar belki daha az yaşayacak bu sorunu ama özellikle eğitim almamış kadınlar için dil ciddi bir set haline geliyor. Ama mesela Kürt şehirlerine baktığımızda artık oradaki sosyal çalışmaların Kürtçeye evrildiğini görüyoruz. Orada verilen mücadelenin dili de artık Kürtçe. Dolayısıyla en azından o mücadelenin içerisinde yer alan kadın, anadilinde kendini ifade edebiliyor. Bahsettiğimiz sorunlar, aslında resmi kurumlarda karşılıklarına çıkacak sorunlar. Bir iş aramaya giderken bir kadınla bir erkek aynı koşulda olmayacak. Erkek dışarıda olduğu, sosyal hayatın içinde olduğu için o dili daha kolay öğrenme şansına sahip. Dolayısıyla erkekler bir şekilde resmi dili öğrenmiş oluyor ve kadına göre avantajlı durumda yer alıyorlar. Aynı işe bir kadınla bir erkek aynı anda başvurduğunda, kadın sosyal hayatta daha geri planda olduğu, dil sorununu çözemediği için bu bir sorun haline geliyor. Zaten geride başlıyorsunuz, dezavantajlısınız, dil problemi bunu iki katına çıkarıyor.

Bu konuda kadın kurumları içinde, kadınların toplumsal hayata katılmasının önünü açmak için çalışmalar yapılıyor. Bir yandan da Türkçe bilmediği için kadının bu konuda zorlandığı görülüyor ve Türkçe kurslar verme ihtiyacı duyuluyor.

Maalesef öyle. O noktada biz çok çelişkili bir yerde duruyoruz. Yani “olmaz, bu seni asimile etmek üzere kurulmuş bir politikadır, öğrenme” diyemezsin ki! Sonuçta, sen kadının aktif olarak dışarıdaki hayatta yer almasını istiyorsun ve sana dayatılan Türkçe dilini kullanarak, ancak o şekilde bu hayatın içerisinde yer alabilirsin. O yüzden de anadilde eğitim bu kadar yakıcı bir durum haline geliyor.

Sonuçta anadil için mücadele veriliyor, yerel ve özel yönetimlerde Kürtçe konuşulabilmesi için mücadele veriliyor ama bir yandan da şu an o hakkı elde etmediğimiz için kadınlarımızı

Türkçe öğretmek zorunda kalıyoruz. Kadınların sosyal hayata katılması amacıyla Kürtçe öğreten kadın eğitimciler, yeri geliyor kadınlara Türkçe ders vermek zorunda da kalıyor.

Belki o noktada sizin en başta belirttiğiniz şey ön plana çıkabilir. Yani bunu birebir Türkçe öğretmek ve bunu yaparken ötekini yok saymak üzerinden değil de anadilini yok saymadan, ikinci bir dil eğitimi şeklinde gerçekleştirmek.

Tabii ki bu konuda yaklaşım çok farklı. Sonuçta Türk eğitim kurumları Kürtçenin olmaması üzerinden, onu yok saymak üzerinden bir eğitim sürdürüyor. Tam da o noktada yapılan farklı bir yaklaşım haline geliyor. Anadilinin değerli kılınması, insanların anadilinde kendisini ifade etmesini sağlayabilmek; ama bir yandan da mevcut koşullar içerisinde başka yolu olmadığı için Türkçeyi de kullanabilmesini sağlamak. Tabii ki iki tane farklı yaklaşım ortaya çıkıyor.

Resmi dili öğrenerek kişiler kendini var olan koşullara göre ayarlamaya çalışıyor, peki kurumlar nasıl bir dönüşüm geçirebilir?

Mesela Diyarbakır'da ya da Kürt şehirlerinde belediyelerin bu konuda çalışmaları var. Örneğin, belediyede çalışanların mutlaka Kürtçe de biliyor olması gerekiyor. Bu çok ciddi bir adım. Belediyeye gelen Türkçe bilmeyen bir kadın ya da erkek derdini Kürtçe anlatabilmesi için bunu şart koşuyorlar. Çalışanlar Kürtçe bilmiyorlarsa bile Kürtçe dil kurslarına yönlendiriliyorlar, ders aldırılıyorlar.

Kürtçe ortak bir tıp literatürü oluşturmak amacıyla değişik ülkelerden yüzlerce Kürt doktorun bir araya geldiği "Mezopotamya Tıp Günleri" başlıklı bir konferans düzenlendi. Hastalarla doktorlar arasında dilden kaynaklı sorunlar yaşandığına vurgu yapılırken bir Kürtçe tıp literatürü oluşturulmasının önemi üzerinde duruldu. Doktorların mutlaka Kürtçe bilmesini talep ediyorlar. Bu, sağlık kuruluşlarına Kürtçenin girmesini sağlayacak bir şey. Dediğim gibi bu, devletin yapması gereken bir şey ama bir yandan sivil hareketler bunu yapmaya çalışıyor. Belediyelerde bu yapılmaya çalışılıyor, sağlık kuruluşlarında bu yapılmaya çalışılıyor. Bu çalışmalar da, bir yandan devletten bekliyoruz mantığından çok bunun alt yapısını oluşturma çalışmaları. Mesela o kongrede doktorların böyle ciddi bir çalışma yapması çok önemli. Ayrıca Diyarbakır Tabipler Odası bir kitap çıkarmış. Doktorlara kılavuzluk etmesi için bir kitap; "Kürtçe Anamnez". Çeşitli tıbbi terimler, ağrılar, sızılar, hastalıklarla ilgili kalıp cümlelerin yer aldığı bir sözlük ve ansiklopedi şeklinde hazırlanmış bir çalışma. Bu da onun bir parçası. Bunlardan bahsedebiliriz. Kesinlikle yerelerde bir sivil inisiyatif oluşturuluyor.

Onun yaygınlaştırılması çok önemli. İstanbul da mesela Kürtlerin en yoğun yaşadığı şehirlerden bir tanesi. İstanbul'da da bu tarz çalışmalar yapılabilir.

Bu bir model sonuçta ve yakın bir zamanda yayılacak bir şey olduğunu düşünüyorum.

Kazanılan hakların kağıt üzerinde kalmaması, Kürtçe'nin sadece öğrenilen bir dil değil, gündelik hayatta kullanılan ve karşılığı olan bir dil olması önemli. Belki anadilde eğitim kampanyasının yanı sıra Kürt olmayanların "Kardeşinin Dilini Öğren" kampanyası çağrısında bulunması anlamlı olur. Bu anlamda dilin gündelik hayattan kopmaması ve toplumsal anlamda insanların birbirinin kültürünü tanımasına kapı aralayabilir.

Kürt hareketi şu aşamada daha çok kendine dönük bir durumda. Ama diğer taraftan nasıl bir hareket olabilir? Nasıl ki Kürt tarafından böyle bir sivil hareket gerçekleşiyorsa, aynı zamanda diğer taraftan da böyle bir sivil hareket gerçekleştirilebilir. Toplumsal barıştan bahsediyorsak, bu çok yakıcı bir ihtiyaç aslında. Kürt tarafı mesela böyle bir talebe kayıtsız kalmaz. Dediğiniz çok doğru. Kardeşinin dilini öğrenmeye başladığında, tam da o zaman toplumsal barıştan bahsetmek mümkün. Kürtçenin öğrenilen bir dil olması, sadece Kürtler üzerinden değil, Kürt olmayanlar üzerinden de düşünülmesi vurgusu oldukça önemli. Toplumsal barış ancak o zaman sağlanabilir. Ancak o zaman ötekinin dilinden, kardeşinin dilinden anlamak mümkün olabilir.

Kürtlerin yürüttüğü çalışmalardan bahsettik, peki toplumsal barışın sağlanabilmesi için Kürtlerle işbirliği içerisinde olan diğer çalışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bir üniversite hocasıyla sohbet ediyoruz "Kürt sorunu konusunda sürekli Kürt halkının özgürlüğü sloganları atıyoruz; ama o sloganları atanlara bakıyorum, neredeyse hiçbiri Kürtçe bilmiyor, buna ben de dahilim" diyordu. Tabii ki sonuçta mücadeleye destek önemli. Yeri geldiğinde sokağa Kürtler için dökülen az da olsa bir toplumsal muhalefet var. Mesela Ceylan İnisiyatifi kuruldu ve sadece Kürtler değil, bu ülkedeki muhalif insanlar kurdu; ama biraz evvel bahsettiğimiz yönü eksik: Dili bilmemek. Dili bilmek önemli bence. Neden sürekli Kürtler, Türkçe öğrenmek zorunda kalıyor. Dili bilmek, kardeşinin dilini öğrenmek bir adım olabilir aslında.

Sosyoloji bölümünde okuyan bir öğrencimden bahsettim. Kürtçeyi bilmenin bu ülkede sosyolog olmak için bir koşul olduğunu söylüyor. Bu ülkede neden sosyologlar Kürtçe öğrenmiyor? Neden edebiyatçılar yanı başındakinin edebiyatını kaynağından okuyabilmek için Kürtçe öğrenmiyor?

Geçtiğimiz haftalarda Diyarbakır'da gerçekleştirilen Mezopotamya Sosyal Forumu etkinliklerinde Kürtçe sunumlar yapıldı ve Kürtçe bilmeyen dinleyiciler kulaklıkla sunumların çevirisini dinlemek zorunda kaldı. Bu bence oldukça önemli bir şey. Yani aslında pek çok kişi Kürtçe biliyor ama konuşma

yapılması gerektiğinde Türkçe yapmak zorunda kalıyor. Halbuki neden insanlar kendi dilinde konuşmasın?

Aslında son dönemde bu konudaki duyarlılık daha da fazla gelişti. Bu konuya daha fazla vurgu yapılıyor. Bu bir başlangıç sonuçta. Aslında Kürtler de o yönü bir dönem ihmal ettiler. Son dönemde bu konuda daha olumlu bir yaklaşım havasına girildi.

Sembolik olsa da kadın kurumlarının eylemlerinde, açıklamalarında metinlerden birinin Kürtçe olması özellikle vurgulanır.

Mesela bu bir tavidir. Bu Kürtler için de olumlu bir tavidir. Bu sadece Kürtçe için geçerli değil, neden Ermenice öğrenmiyoruz mesela? Mümkün olduğu kadar anlaşabilmek için ya da birbirimizi anlamak için aslında birbirimizin dilini konuşuyor olmamız gerekir.